

De maatschappelijke positie van Sinti en Roma in Nederland

Een weergave van de huidige situatie van Sinti en Roma op diverse levensgebieden,
gekoppeld aan nationaal en internationaal beleid

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Aanpak	3
1. Europees beleid	5
2. Nederlands beleid en relatie met Europees beleid	7
3. Wie zijn de Sinti en Roma in Nederland?	11
4. Leefsituatie van Sinti en Roma en bijbehorend beleid	14
4.1. Onderwijs	14
4.2. Werkgelegenheid	16
4.3. Huisvesting	18
4.4. Gezondheid	21
4.5. Veiligheid	22
4.6. Contact met (lokale) overheid	23
5. Gelijkheid, inclusie, participatie	24
5.1. Horizontale pijlers: gelijkheid, inclusie en participatie	24
5.2. Relatie met IHRA en hun werkdefinitie van antiziganisme	26
5.3. Zelforganisaties	28
5.4. Roma Civil Monitor (RCM)	29
Conclusies	30
Verder lezen	32

Inleiding

De sociale inclusie van Sinti en Roma in Nederland is nog altijd achtergesteld (Risbo, 2020). Zo zijn Sinti en Roma in het hoger onderwijs ondervertegenwoordigd¹, is de arbeidsmarktparticipatie relatief laag² en wordt discriminatie op diverse gebieden ervaren.³ Dit speelt niet alleen in Nederland, maar tevens in andere Europese landen, terwijl Roma de grootste etnische minderheid zijn in Europa. Naar schatting leven 10 tot 12 miljoen Roma in Europa, waarvan er zo'n 6 miljoen woonachtig zijn binnen EU-lidstaten.⁴ Zowel Europees als Nederlands beleid vanuit diverse ministeries heeft invloed op de leefsituatie van Sinti en Roma in Nederland. In deze publicatie geeft Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) daarom een beknopt overzicht van relevant internationaal en nationaal beleid en gaan we in op de huidige situatie van Sinti en Roma op verschillende levensgebieden. Welk beleid heeft invloed op Sinti en Roma? Gaat dit om generiek beleid of zijn er ook specifieke regelingen? En wat betekent dit in de praktijk voor de leefsituatie? U leest het in deze publicatie.

Aanpak

Voor deze inventarisatie is een verkennend literatuuronderzoek uitgevoerd. Hierbij zijn zowel nationale als internationale bronnen van betekenis geweest. Er is gebruik gemaakt van actuele kennis vanuit (onderzoeks)publicaties en artikelen, waarbij met name twee bronnen herhaaldelijk zijn geraadpleegd: de Monitor Sociale Inclusie, welke tweejaarlijks wordt uitgevoerd (Risbo) en het onderzoek van de EU Fundamental Rights Agency (FRA) uit 2020 over de situatie van Roma (en Sinti) in zes Europese landen. Daarnaast hebben diverse overheidsdocumenten inzicht verschaft in beleid en subsidieregelingen. We lichten ontwikkelingen in beleidssectoren toe (hoofdstuk 1 en 2) en illustreren deze aan de hand van ervaringen van Sinti en Roma zelf en betrokken professionals en partijen (hoofdstuk 3).

1 KIS, 2022: [Roma in het onderwijs – doet Tsjechië het beter dan Nederland?](#) | KIS

2 FRA Survey, 2020: [Roma and Travellers in six countries - ROMA AND TRAVELLERS SURVEY](#) (europa.eu)

3 Monitor Sociale Inclusie (meting 4), Risbo, 2020: [Monitor Sociale Inclusie \(meting 4\) | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

4 A new EU Roma strategic framework, October 2020, factsheet: [factsheet__a_new_eu_roma_strategic_framework_en.pdf](#) (europa.eu)

Leeswijzer

We leiden in met een korte weergave van het Europese beleid (hoofdstuk 1), gevolgd door een beknopt overzicht van Nederlands beleid in relatie tot Europees beleid (hoofdstuk 2). Hierop volgt meer toelichting over Sinti en Roma in Nederland en de periodes waarin zij naar Nederland kwamen (hoofdstuk 3). De laatste twee hoofdstukken gaan in op de situatie van Sinti en Roma in Nederland en bijbehorend beleid, waarbij hoofdstuk 4 in het teken staat van de thema's onderwijs, werkgelegenheid, gezondheid, huisvesting, veiligheid en contact met de (lokale) overheid. Hoofdstuk 5 gaat vervolgens in op gelijkheid, inclusie en participatie; drie thema's die vanuit de EU als overkoepelende speerpunten zijn toegevoegd aan het strategisch kader voor 2020-2030.

De publicatie is bedoeld voor iedereen die formeel of informeel te maken heeft met of geïnteresseerd is in sociale inclusie van Sinti en Roma. Denk hierbij aan (beleids)medewerkers van gemeenten, Sinti en Roma zelf en diverse sociaal professionals en vrijwilligers.

1. Europees beleid

EU-lidstaten hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid om de levensomstandigheden en integratie van Sinti (woonachtig in verschillende lidstaten) en Roma te verbeteren. In 2011 riep de Europese Commissie op tot het ontwikkelen van nationale strategieën voor de integratie van Roma. Het EU-kader voor deze strategieën was destijds gericht op vier gebieden: onderwijs, werkgelegenheid, gezondheidszorg en huisvesting.⁵ Elke lidstaat heeft inmiddels invulling gegeven aan de oproep van de Europese Commissie tot het ontwikkelen van nationale Roma-strategieën.

Nieuw strategisch EU-kader voor Gelijkheid, Inclusie en Participatie (2020)

Inmiddels staat Nederland aan het begin van een tweede tienjarentermijn (2021-2030) waarin de EU de integratie verder wil intensiveren. Aan de basis hiervan staat een hervormd en versterkt strategisch EU-kader voor gelijkheid, inclusie en participatie (2020)⁶. Het strategisch kader maakt onderdeel uit van het overkoepelende ‘EU-actieplan tegen racisme’.⁷ In de factsheet⁸ behorende bij het strategisch kader staan minimumstreefcijfers (doelen) beschreven. Naast de vier thema’s ‘onderwijs’, ‘werkgelegenheid’, ‘gezondheid’ en ‘huisvesting’ uit het voorgaande kader, zijn drie nieuwe thema’s opgenomen; ‘gelijkheid’, ‘inclusie’ en ‘participatie’. Daarnaast focust het nieuwe kader meer dan voorheen op de grote diversiteit onder Roma, met als doel dat hier meer rekening mee wordt gehouden in de nationale strategieën. Het kader bestaat uit de volgende onderdelen:

- Strategisch kader voor Gelijkheid, Inclusie en Participatie voor 2020-2030⁹
- Een Raadsaanbeveling¹⁰ (een niet-bindend besluit) waarin acties worden gespecificeerd die aangenomen kunnen worden door lidstaten
- Richtlijnen voor planning en implementatie van nationale Roma-strategieën¹¹
- Portfolio van (kwalitatieve en kwantitatieve) indicatoren om vooruitgang ten aanzien van doelstellingen te monitoren¹²

5 Mededeling van de commissie, een EU-kader voor de Nationale Strategieën voor integratie van de Roma, 2011: [EN \(europa.eu\)](http://europa.eu)

6 The new EU Roma strategic framework, October 2020, full package: [The new EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation \(full package\) \(europa.eu\)](http://europa.eu)

7 EU Anti-racism Action Plan 2020-2025: [EU Anti-racism Action Plan 2020-2025 \(europa.eu\)](http://europa.eu)

8 A new EU Roma strategic framework, October 2020, factsheet: [factsheet_-_a_new_eu_roma_strategic_framework_en.pdf \(europa.eu\)](http://europa.eu)

9 EU Roma strategic framework for 2020-2030: [eu_roma_strategic_framework_for_equality_inclusion_and_participation_for_2020_-_2030_0.pdf \(europa.eu\)](http://europa.eu)

10 Wat is een aanbeveling vanuit de Raad? Uitleg: [Aanbeveling - Europa Nu \(europa-nu.nl\)](http://europa-nu.nl)

11 Richtlijnen voor planning en implementatie Nationale Roma strategieën: [guidelines_for_planning_and_implementing_national_roma_strategic_frameworks_en.pdf \(europa.eu\)](http://europa.eu)

12 Portfolio van indicatoren: [portfolio_of_indicators_en.pdf \(europa.eu\)](http://europa.eu)

2. Nederlands beleid en relatie met Europees beleid

Bij invulling van de nationale Roma-strategie heeft Nederland er de eerste tienjarentermijn (2011-2021) voor gekozen zoveel mogelijk aansluiting te zoeken bij de (lopende) kabinetsbrede generieke beleidsmaatregelen, en aanvullend specifiek beleid in te zetten waar dit nodig en effectief is gebleken. Dit leidde destijds in Nederland onder meer tot het aanstellen van een Nationaal Roma en Sinti Contactpunt (ondergebracht bij departement Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Samenleving en Integratie) en de start van een tweejaarlijkse Monitor Sociale Inclusie (vanaf 2013), waarin de voortgang van de integratie van Sinti en Roma gemonitord wordt op de hierboven genoemde vier levensgebieden.^{14 15} Daar heeft Nederland op eigen initiatief het monitorings-thema ‘veiligheid’ aan toegevoegd, waarbij aandacht is voor sociale veiligheid en criminaliteit. Vanuit de Europese Commissie (EC) is regelmatig het Nederlandse beleid ten aanzien van Sinti en Roma onder de loep genomen. Updates over Nederland verschenen dan ook meermaals, bijvoorbeeld vanuit de Fundamental Rights Agency¹⁶ en vanuit de Raad van Europa.¹⁷

Tweede tienjarentermijn (2021-2030)

Nederland staat aan het begin van de tweede tienjarentermijn (2021-2030) waarin aandacht is voor het hervormd EU-kader voor gelijkheid, inclusie en participatie. In november 2020 wordt door de voormalige minister van Buitenlandse Zaken geschreven dat het kader

‘de lidstaten zelf de ruimte geeft om te bepalen hoe zij het Roma-beleid inrichten naar gelang de grootte van de populatie en waar mogelijk binnen bredere kaders.’

14 Monitor Sociale Inclusie, meting 4 (2020): [Kamerbrief Monitor Sociale Inclusie \(meting 4\) | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

15 Vierde Periodieke meting sociale inclusie Sinti en Roma in Nederland, januari 2021, <https://www.kis.nl/artikel/sociale-inclusie-van-sinti-en-roma-nederland-blijft-zorgwekkend>

16 Fundamental Rights Agency, thematic studies 2012, <https://fra.europa.eu/sites/default/files/situation-of-roma-2012-nl-v1-1.pdf>, en jaarlijkse updates voor het Jaarboek Fundamentele Rechten in Europa (recente versie, 2020, Chapter 3, pagina 21-28), https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/netherlands-frr2020_en.pdf

17 Vierde rapportage in het kader van de Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM, 1 juni 2021), kst-35570-VII-100, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-983015>, en Zevende rapportage van Nederland Zevende rapportage van Nederland inzake het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden, 1 juni 2021, 35570-VII nr.100, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-983014>, en de vijfde landenrapportage in 2019 van de Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI), <https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-netherlands-dutch-translation-/168094c8f5>

Nederland staat positief tegenover de Raadsaanbevelingen, maar constateert ten aanzien van sommige voorgestelde maatregelen dat deze

*'voor Nederland niet relevant zijn, erg gedetailleerd zijn, dan wel niet effectief in de Nederlandse context.'*¹⁸

Zoals alle Europese voorstellen heeft een interdepartementale werkgroep ook dit pakket getoetst op criteria als subsidiariteit en proportionaliteit. Met een beroep op de wetgeving voor bescherming van persoonsgegevens (BPG, AVG) en vanwege het relatief kleine en verspreide karakter van de Sinti- en Roma-populatie, monitort Nederland vooral kwalitatief en op basis van (een mix van generieke en specifieke) beleidsmaatregelen. Wel laat de overheid de voortgang in de aanleg van standplaatsen voor woonwagens om de twee jaar gekwantificeerd monitoren.¹⁹

De huidige Nederlandse inzet (t.a.v. nationale strategieën voor integratie van Roma) heeft een traject doorlopen met een positiebepaling van de regering, beantwoording van vragen daarover uit het parlement²⁰, schriftelijke reacties van Sinti en Roma op een conceptversie²¹, gevolgd door een laatste ronde langs de vijf betrokken departementen, waarna de Nederlandse invulling van het EU Roma Raamwerk in september 2021 naar Brussel ging.²² Hieronder volgt een korte schets van de rol van vijf departementen aangaande zaken die bij de integratie van Sinti en Roma spelen.

Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)

Het ministerie van SZW zet in op het bevorderen van gelijke kansen door a) een preventieve aanpak van antiziganisme en b) het stimuleren van gelijke kansen op de arbeidsmarkt en het tegengaan van arbeidsmarktdiscriminatie. Dit doet SZW onder andere door:

- Een **Nationaal Roma Contactpunt** (ondergebracht bij directie Samenleving en Integratie), evenals andere EU-lidstaten. Deze vormt een vast aanspreekpunt in het contact met lokale gemeenschappen en is tevens het contactpunt voor departementen, de EU, Raad van Europa, provincies, gemeenten en uitvoeringspartijen. Hierbij hoort ook rapporteren aan de Europese

18 Minister voor Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer, Beoordeling van het nieuwe Commissie voorstel (BNV-fiche), 16 november 2020, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-22112-2977.html>

19 De brief van de minister voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan de Tweede Kamer, 30 september 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-998838>, met als bijlage de invulling die het kabinet geeft aan het EU Roma Raamwerk onder de titel "Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti", 30 september 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

20 Eerste Kamer: Antwoorden (23 februari 2021) van de minister van Binnenlandse Zaken op schriftelijke vragen vanuit de Vaste Commissie BiZa (18 november 2020) over het EU-actieplan tegen racisme en een strategisch EU-kader voor gelijkheid, integratie en participatie van de Roma, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35640-B>; Tweede Kamer: antwoorden van de minister van BiZa (2 juli 2021), op vragen (21 mei 2021) van het lid Van Baarle (Denkfractie) over antiziganisme, de National Roma Integration Strategy en stateloosheid, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20202021-3396.html>

21 Verzoek vanuit Ministerie van SZW aan deelnemers van de eerste Flexibele Dialoogbijeenkomst, juni 2021

22 'Beleidsmaatregelen in Nederland voor gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti', Nederlandse invulling van het EU Roma Raamwerk, 30 september 2021: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

Commissie over het Nederlandse beleid ten aanzien van Roma en Sinti.

- Opdrachtgever **Monitor Sociale Inclusie Roma en Sinti**²³
- Opdrachtgever **Flexibele Dialoog**. Het beoogde doel van deze (themagerichte) dialoogbijeenkomsten is dat (leden van) Sinti- en Romagemeenschappen en de departementen elkaar leren kennen, sneller en makkelijker weten te vinden wanneer er iets speelt en/of wanneer afstemming, bijvoorbeeld over lopend of voorgenomen nationaal en Europees beleid, gewenst is (zie hoofdstuk 5).²⁴
- Opdrachtgever **Pilot Roma-intermediairs**. In zeven gemeentes wordt een samenwerking opgestart met sleutelpersonen uit Romagemeenschappen (zie Hoofdstuk 3, ‘Werkgelegenheid’)^{25 26}
- Kennisontwikkeling via KIS (Kennisplatform Inclusief Samenleven)²⁷
- Mede-opdrachtgever handreiking voor gemeenten voor aanpak antiziganisme (zie onder Justitie en Veiligheid)²⁸

Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)

Het ministerie van BZK kent een driedledige functie in het geheel, namelijk op de gebieden van: 1) huisvesting (nieuw Beleidskader sinds 2018 voor gemeenten en corporaties aangaande standplaatsen voor woonwagens), 2) het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme onder de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme en 3) verdragsrechtelijke relaties (bijvoorbeeld met de Raad van Europa).

De betrokkenheid van vijf verschillende ministeries vraagt om overzicht, gedegen feitelijke informatie en parate cijfers bij het ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van beleid. Ook al laat de positie van gemeenschappen zich niet altijd even goed vergelijken tussen EU-lidstaten, vast staat dat ook in de Nederlandse samenleving deze positie langdurig kwetsbaar is en hier op diverse beleidsterreinen zorgen baart. Dat laat ook de eerder genoemde tweejaarlijkse Nederlandse Monitor Sociale Inclusie in opdracht van SZW zien.²⁹

Binnen het parlement komt deze zorgelijke positie tot uiting door herhaaldelijke, expliciete benoeming van de situatie van Sinti en Roma en bestaande problematiek. Een voorbeeld ter illustratie: in de Tweede Kamer werd eind 2020 een motie aangenomen voor het expliciet meenemen van het bestrijden van ‘antiziganisme’ in de brede aanpak van racisme en discriminatie.³⁰ Ten grond-

23 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/02/29/monitor-sociale-inclusie-meting-4>

24 Idem

25 Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti, 2021: [blg-998839.pdf](https://www.officielebekendmakingen.nl/blg-998839.pdf) ([officielebekendmakingen.nl](https://www.officielebekendmakingen.nl))

26 Artikel KIS website, 2021: [Roma-intermediairs: groeiend vertrouwen in een landelijk netwerk | Kennisplatform Inclusief Samenleven \(kis.nl\)](https://www.kis.nl/roma-intermediairs-groeiend-vertouwen-in-een-landelijk-netwerk)

27 KIS kennisdossier Sinti en Roma [Sinti en Roma | KIS](https://www.kis.nl/sinti-en-roma)

28 Handreiking Geen ruimte voor discriminatie, Movisie, 2022: [Geen ruimte voor discriminatie | Movisie](https://www.movisie.nl/gerenommeerd/2022/01/11/Geen-ruimte-voor-discriminatie)

29 Monitor Sociale Inclusie, meting 4 (2020) [Kamerbrief Monitor Sociale Inclusie \(meting 4\) | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/12/15/kamerbrief-monitor-sociale-inclusie-meting-4)

30 Motie Öztörk, 15 oktober 2020, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35570-vii-26.html>

slag hieraan lagen onder meer de uitkomsten van een eerste grootschalige survey in zes West-Europese EU-landen, waarbij Nederland ‘hoog’ scoorde in de ervaren discriminatie onder zowel Sinti en woonwagengedwongen (43%) als onder Roma (83%).³¹

Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS)

Het ministerie van VWS was de afgelopen jaren (sinds 2015) verantwoordelijk voor de verdeling van overgebleven rechtsherstelgelden middels een subsidieregeling gericht op participatie, emancipatie en het bevorderen van de gezondheid van Sinti en Roma in Nederland. Initiatieven en projecten die zich hiervoor inzetten konden een beroep doen op deze gelden. Een zevental thema's werden gehonoreerd, waaronder initiatieven gericht op herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, cultuur en identiteit en tegengaan van discriminatie. In 2023 volgt géén nieuwe aanvraagronde meer, omdat het totale budget van vier miljoen euro is uitgeput.³² De komende tijd wordt de balans opgemaakt over de resultaten en de vraag hoe nu verder (zie ook 5.2. *Subsidies voor verbetering participatie en emancipatie*).³³

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)

Het ministerie van OCW kent de bekostigingsregeling toe voor scholen ten behoeve van leerlingen met een Sinti- of Roma-achtergrond en een ondersteuningsfunctie voor uitvoerders (consulenten en leerplichtambtenaren). Hierover leest u meer onder ‘Onderwijs’.

Justitie en Veiligheid (JenV)

Het ministerie van JenV is betrokken in het kader van onder meer jeugdzorg, multiproblematiek en mensenhandel, met als uitvoerende instelling het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV).

Ook heeft het ministerie (tezamen met SZW en OCW) Movisie de opdracht gegeven tot ontwikkeling van een handreiking voor gemeenten voor het tegengaan van discriminatie op verschillende gronden. Deze is in maart 2022 gepubliceerd met daarin een apart hoofdstuk over antiziganisme. Een externe commissie met daarin Sinti en Roma zelf heeft actief bijgedragen aan de totstandkoming hiervan. In de handreiking krijgen gemeenten gerichte handvatten aangeboden die zij lokaal kunnen inzetten om antiziganisme tegen te gaan.³⁴

31 [Fundamental Rights Agency \(2021\) Roma and Travellers in six countries - Technical report | European Union Agency for Fundamental Rights \(europa.eu\)](#)

32 [Verbetering participatie en emancipatie Sinti en Roma | Subsidie | Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen \(dus-i.nl\)](#) en [wetten.nl - Regeling - Besluit vaststelling beleidsregels inzake de subsidiëring van projecten en activiteiten ten behoeve van de participatie en emancipatie van de Sinti en Roma in Nederland - BWBR0042173 \(overheid.nl\)](#)

33 [Brief stand van zaken beleid oorlogsgetroffenen WOII, ministerie van VWS, november 2022: pdf \(overheid.nl\)](#)

34 [Handreiking Geen ruimte voor discriminatie, Movisie, 2022: Geen ruimte voor discriminatie | Movisie](#)

3. Wie zijn de Sinti en Roma in Nederland?

Over het aantal Sinti en Roma in Nederland bestaan geen eenduidige cijfers, onder meer omdat niet etnisch wordt geregistreerd. Wanneer het op aantallen aankomt, valt dan ook op dat in literatuur uiteenlopende cijfers worden genoemd. Schattingen lopen uiteen van grofweg 10.000 Sinti en Roma tot zo'n 40.000, waarbij moet worden opgemerkt dat ook recente publicaties en kamerbrieven zich baseren op cijfers van ruim tien jaar geleden.^{35 36 37}

Zoals eerder genoemd verwijst de term 'Roma' naar diverse bevolkingsgroepen met uiteenlopende benamingen, die in verschillende periodes naar Nederland kwamen. Belangrijk te vermelden is dat er géén sprake is van een homogene 'groep'. Onderling bestaan grote verschillen en er is geen sprake van één gemeenschap.³⁸ Een gebruikelijk onderscheid dat wordt gemaakt tussen verschillende 'groepen' is het moment waarop zij zich in Nederland vestigden. Per periode is wederom geen sprake van een 'groep', maar van mensen met verschillende achtergronden en landen van herkomst.³⁹ Verschillende groepen Sinti en Roma zijn met elkaar verbonden door een gemeenschappelijke geschiedenis van vervolging, wisselende verblijfplaatsen en vermoedelijke oorsprong. Ook werden en worden zij frequent door de 'buitenwereld' als één groep beschouwd. Daarnaast zijn er overeenkomsten in culturele gebruiken en tradities aan te wijzen. Het belang van behoud van cultuur speelt tevens in het leven van zowel Sinti als Roma een belangrijke rol. Sinti en Roma spreken eigen dialecten binnen de officiële taal Romanes.^{40 41 42}

35 Jaarrapportage SCP, 2009, [Jaarrapport integratie 2009 \(scp.nl\)](#);

36 OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe), 2010, [Microsoft Word - FINAL Roma Migration StudyREV_October 2010.doc \(osce.org\)](#)

37 Brief van de minister voor Buitenlandse Zaken, 16 November 2020, over nieuwe voorstellen van de Commissie, behandeld door de Werkgroep Beoordeling Nieuwe commissievoorstellen (BNP, Fiche Mededeling en Raadsaanbeveling EU Strategisch Raamwerk, voorbereid door de Werkgroep BNP), 22 112, Nr. 2977, pagina 4/12, <https://officielebekendmakingen.nl/kst-22112-2977.html> en Nederlandse invulling van het Raamwerk EU van beleidsmaatregelen voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti, pagina 1/9, 30 september 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

38 Smits van Waesberghe et al. (2020) [318020_Verkennend-onderzoek-naar-centrale-Roma-Sinti_WEB.pdf \(verwey-jonker.nl\)](#)

39 Monitor Sociale Inclusie (2020), FRA (2021), Dokters van de Wereld (2010) [Stateloos-maakt-radeloos.pdf \(woonwagenwijzer.nl\)](#)

40 Herkomst van Sinti en Roma [Herkomst van Sinti en Roma - Blog - Westerbork Portretten](#)

41 Monitor Sociale Inclusie, meting 4, 2020: [Monitor Sociale Inclusie \(meting 4\) | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

42 Proefschrift 'En men noemde hen zigeuners', Leo Lucassen, 1993, ISBN 9789068610550 ['En men noemde hen Zigeuners' - Leo Lucassen - \(ISBN: 9789068610550\) | De Slegte](#)

Vooroorlogse Sinti en Roma

Sinti zijn al sinds de 15^e eeuw woonachtig in West-Europa en sinds 1420 in Nederland.⁴³ De vooroorlogse Sinti en Roma kwamen naar Nederland in de periode tussen 1420-1750 en opnieuw vanaf 1868.⁴⁴

Generaal Pardon Roma

Deze Roma zijn gevestigd in Nederland sinds de jaren '60 en '70. De meesten van hen waren afkomstig uit voormalig Joegoslavië en kwamen deels zonder officiële documenten. In de tweede helft van de jaren '70 verkregen 450 Roma via een Generaal Pardonregeling een verblijfsvergunning en werden gevestigd in elf gemeenten, hoofdzakelijk in sociale huurwoningen. Het ging om de gemeenten Berkel-Enschot, Capelle a/d IJssel, Ede, Epe, Gilze-Rijen, Lelystad, Nieuwegein, Oldenzaal, voormalig Spijkenisse, Utrecht en Veendam.^{45 46}

Voormalig Joegoslavische Roma

Deze Roma arriveerden in Nederland voornamelijk in de jaren '90 als vluchtelingen uit voormalig Joegoslavië.⁴⁷

Nieuwe Roma

Hiermee wordt verwezen naar Roma afkomstig uit Centraal- en Oost-Europa, die naar Nederland kwamen na de uitbreiding van de EU met nieuwe lidstaten (vanaf 2004).²⁴

Perspectief legale status: ongedocumenteerden

Onder de Roma die na de Tweede Wereldoorlog naar Nederland zijn gekomen bevinden zich ook ongedocumenteerden. Hoewel eind jaren '70 middels de Generaal Pardonregeling een groep Roma een permanente verblijfsvergunning kreeg, kwam niet iedereen hiervoor in aanmerking. Men diende bepaalde documentatie te overhandigen. Veel Roma konden dat buiten hun schuld niet doen en verblijven daardoor sindsdien als ongedocumenteerden in Nederland. Dit heeft vergaande maatschappelijke consequenties, want zonder geldige verblijfsvergunning komt men voor veel reguliere voorzieningen niet in aanmerking. Ook wordt staatloosheid aan de volgende generatie doorgegeven, waardoor deze groep nog altijd groeit. Hoeveel staatloze Roma in Nederland

43 Leo Lucassen En men noemde hen Zigeuners... Amsterdam/Den Haag 1990 IISG/SDU ISBN 90 6861 055 4 – [leo_lucassen_en_men_noemde_hen_zigeuners.de_geschiedenis_van_kaldarasch_ursari_lowara_en_sinti_in_nederland_1750-1944_part1.pdf](#) (vijfhuizenmigratie.nl)

44 Rodrigues, P. en Matelski M. (2004), Monitor Racisme & Extreem Rechts – Roma en Sinti [Roma en Sinti](#) (owrs.nl)

45 Idem, pagina 14 [Roma en Sinti](#) (owrs.nl)

46 [Stateloos-maakt-radeloos.pdf](#) (woonwagenwijzer.nl)

47 Monitor Sociale Inclusie: meting 4 (2020) [Monitor Sociale Inclusie \(meting 4\) | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

wonen is onbekend. De Roma Civil Monitor spreekt van enkele honderden.^{48 49 50 51} In 2021 is de kwestie in onderzoek genomen door het Verwey-Jonker Instituut in opdracht van het WODC (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).⁵² De aanleiding vormde een wetsvoorstel uit december 2020 over een meer laagdrempelige procedure voor vaststelling van staatloosheid en uitbreiding van het optierecht voor de Nederlandse nationaliteit voor staatloze in Nederland geboren kinderen.⁵³

Reizigers

Regelmatig worden Sinti en Roma in één zin genoemd naast Reizigers (ook wel: Woonwagbewoners), onder meer voortkomende uit overeenkomsten in standplaatsenproblematiek en discriminatie. Zo wordt in het FRA rapport ((European Agency for Fundamental Rights) uit 2020 gesproken van RST: ‘Roma, Sinti en Travellers’.⁵⁴ Ook de Europese Commissie schrijft dat het ‘paraplubegrip’ Roma, niet alleen verwijst naar diverse groepen Roma of Sinti, maar ook naar Reizigers.⁵⁵ Er zijn echter belangrijke (historische) verschillen aan te wijzen, onder meer omdat Sinti en Roma behoren tot etnische minderheidsgroeperingen. Zij werden vervolgd tijdens de Tweede Wereldoorlog. Reizigers in Nederland stammen af van families die vanaf de 17^e eeuw in Nederland en omstreken hoofdzakelijk leefden van seizoenswerk, handwerk en daglonen. Door industrialisatie en overheidsbeleid raakten hun diensten toenemend overbodig. Er ontstond een verbinding tussen Sinti, Roma en Reizigers naarmate het ambulante werk dat deze groepen deden meer op elkaar ging lijken en omdat deze groepen op vergelijkbare grond van hun maatschappelijke positie werden gediscrimineerd.⁵⁶

48 Staatloze Roma in Nederland - A&MR 2010, Nr. 8 - 384 - Vakliteratuur Recht.nl

49 Met de rug tegen de muur – Romakinderen en staatloosheid (2012) [2012-01-05-artikel-in-right-over-staatloze-romakinderen.pdf](#) (defenceforchildren.nl)

50 Staatloosheid onder Roma in Nederland – Usmany (2010) [Microsoft Word - 323Usmany \(owrs.nl\)](#)

51 Rapport van het maatschappelijke middenveld over de kwaliteit van het Nationale Strategische Kader voor gelijkheid, integratie en participatie van de Roma in Nederland, coalitie van organisaties Roma Civil Monitor, Brussel 2022: [RCM2-2022-C3-Netherlands-final_NL.pdf](#) (romacivilmonitoring.eu)

52 Verwey-Jonker Instituut, 2022 [Bijzonder-ingewikkeld-om-aan-papieren-te-komen.pdf](#) (verwey-jonker.nl)

53 Tweede Kamer: antwoorden van de minister van BiZa (2 juli 2021), op vragen (21 mei 2021) van het lid Van Baarle (Denkfractie) over antiziganisme, de National Roma Integration Strategy en stateloosheid, vragen en antwoorden 9 t/m 12, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20202021-3396.html>

54 Roma and travellers in six countries, FRA, 2020 : https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf

55 Roma equality, inclusion and participation in the EU, European Comission, 2020-2030: [Roma equality, inclusion and participation in the EU](#) (europa.eu)

56 Achtergrond Woonwagbewoners - OWRS - OWRS; bewoners van woonwagens.woonwagbewoners . roma en sinti-Woonwagwijzer

4. Leefsituatie van Sinti en Roma in Nederland en bijbehorend beleid

Sinds 2013 wordt tweejaarlijks de Monitor Sociale Inclusie uitgevoerd, welke inzicht verschaft in de mate van inclusie van Sinti en Roma in Nederland op de terreinen onderwijs, arbeid, gezondheid, wonen, veiligheid, keuzevrijheid en contact met de (lokale) overheid. Op al deze terreinen wordt de positie van Sinti en Roma door geïnterviewden als achtergesteld omschreven. De Monitor komt tot stand op basis van gesprekken met sleutelfiguren uit Sinti- en Romagemeenschappen en met sociale professionals die in contact staan met Sinti en Roma. De vierde en meest recente meting werd in april 2020 gepubliceerd door Risbo.⁵⁷ In aanvulling op resultaten uit de Monitor, hebben we veel informatie gehaald uit de resultaten van het FRA onderzoek (European Agency for Fundamental Rights) uit 2020, waarin de situatie van Roma in zes EU-landen met elkaar is vergeleken.⁵⁸ Ook hebben diverse kamerstukken veel inzicht gegeven.

4.1. Onderwijs

Het kabinet constateert dat beleid ten aanzien van onderwijs (generiek en specifiek) de afgelopen jaren enige positieve ontwikkelingen heeft voortgebracht. Dit blijkt onder meer uit de Monitor Sociale Inclusie, waarbij moet worden opgemerkt dat uitspraken over de onderwijspositie zijn gedaan op basis van input van een beperkt aantal betrokkenen. Geconstateerd wordt dat in het onderwijs absoluut verzuim wordt teruggedrongen door de strikte handhaving van de leerplicht (generiek beleid), waarbij aanwijzingen bestaan dat dit ook effect heeft op de gemiddelde huwelijksleeftijd en op deelname van jonge vrouwen aan het (middelbaar) onderwijs.^{59 60}

Binnen het onderwijs bestaat naast generiek beleid ook specifiek beleid ten aanzien van Sinti en Roma, met eveneens als doel de onderwijspositie te verbeteren. Speciale inzet komt naar voren in de regeling voor schoolbesturen in het primair en voortgezet onderwijs voor het aanvragen van subsidie als de school wordt bezocht door ten minste vier leerlingen met een Sinti- of Roma-achtergrond met een ondersteuningsbehoefte. Deze subsidie van ongeveer 3.800 euro per leerling

57 Monitor Sociale Inclusie, meting 4, 2020: [Monitor Sociale Inclusie \(meting 4\) | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

58 Roma and travellers in six countries, FRA, 2020 : https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf

59 Nederlandse invulling van het Raamwerk EU van beleidsmaatregelen voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti, pagina 2/9, 30 september 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

60 KIS artikel, 2022: [Roma in het onderwijs – doet Tsjechië het beter dan Nederland? | KIS](#)

kan worden ingezet voor extra begeleiding of voor onderwijsmaterialen voor de taal- en spelontwikkeling.^{61 62 63} Naast het feit dat het om relatief kleine aantallen leerlingen gaat, speelt hierbij ook de gevoeligheid rondom het registreren van etniciteit van de leerlingen. In 2021 is dan ook, na onder meer bezwaren vanuit Sinti en Roma, besloten om het hanteren van een bewijsstuk, zoals de ouderverklaring en de etniciteit in de leerlingenadministratie, te laten vervallen. Scholen hoeven vanaf schooljaar 2021-2022 geen dergelijk bewijsstuk meer op te nemen in de administratie.⁶⁴

Het Rijk steunt daarnaast het project Landelijke ondersteuning Onderwijs aan Woonwagen-, Roma- en Sintikinderen (OWRS), dat in 2019 werd ondergebracht bij het landelijke GOAB-ondersteuningstraject (Gemeentelijk Onderwijs Achterstanden Beleid) en wordt uitgevoerd door het consortium Oberon/Sardes/CED-Groep.^{65 66} Scholen kunnen laagdrempelig gebruik maken van de kennis en expertise vanuit het OWRS-team. Er is een helpdesk voor vragen en jaarlijks worden verschillende bijeenkomsten georganiseerd. Het netwerk van OWRS bestaat onder meer uit onderwijsconsulenten, leerplichtambtenaren en beleidsmedewerkers van gemeenten. De overheid financiert de landelijke ondersteuning voor het onderwijs aan woonwagen-, Sinti en Roma-kinderen (OWRS) jaarlijks met een bedrag van rond de 50.000 euro.⁶⁷

Een andere specifieke faciliteit op dit gebied was (sinds 2015) verbonden aan het landelijke beleidskader voor de subsidiëring van ‘projecten en activiteiten ten behoeve van de participatie en emancipatie van Sinti en Roma in Nederland’ (zie hoofdstuk 2, onder VWS). Dit betrof de mogelijkheid tot aanvragen van een jaarlijkse onderwijsbeurs voor mbo (vanaf mbo-2 niveau) (500 euro),

61 Informatie over de Subsidieregeling bij OWRS, <https://www.owrs.nl/themas/bijzondere-bekostiging>

62 Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden, Artikel 32. Aanwezigheid van leerlingen met een culturele achtergrond van de Roma en Sinti, 2022: Staatscourant 2022, 27684 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen (officielebekendmakingen.nl)

63 OWRS, monitor voortgezet onderwijs, <https://www.owrs.nl/wp-content/uploads/2018/01/OWRS-Infographic-voortgezet-onderwijs-2015-2016.pdf> en primair onderwijs, <https://www.owrs.nl/nieuws/monitorrapport-owrs-primair-onderwijs-beschikbaar>

64 De Nederlandse invulling van het EU Raamwerk van beleidsmaatregelen voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti, pagina 3/9, 30 september 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

65 [Over OWRS - OWRS - OWRS](#)

66 Voorbeelden (lokale) artikelen over onderwijspraktijk, <https://www.owrs.nl/nieuws>, Limburg: <https://www.owrs.nl/nieuws/regioporret-in-gesprek-met-fiet-smeets-muris-van-mecuma>, Gelderland: <https://www.owrs.nl/nieuws/regioporret-in-gesprek-met-onderwijsconsulenten-uit-arnhem>

67 Tweede Kamer: antwoorden van de minister van BiZa (2 juli 2021), op vragen (21 mei 2021) van het lid Van Baarle (Denk) over antiziganisme, de National Roma Integration Strategy en statelessness, pagina 3/5, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20202021-3396.html>

hbo (1.000 euro), wo (1.500 euro) en cursussen (max. 1000 euro) .^{68 69} Een infographic met definitieve opbrengsten van de subsidiëring (inmiddels afgelopen) en het aantal verstrekte studiebeurzen zal nog worden gepubliceerd.^{70 71}

Voor de mate van onderwijsdeelname en onderwijsstrategie in de afgelopen decennia geeft de FRA-survey uit 2020 ook een cijfermatige indicatie. Van de ondervraagde Sinti en Reizigers boven de 45 jaar gaf 28% aan geen enkel onderwijsniveau te hebben voltooid, van de Roma boven 45 jaar was dat 73%.⁷² Onder de jongeren tussen 18 en 24 jaar heeft 62% (Sinti en Reizigers) respectievelijk 88% (Roma) maximaal het ‘lager vervolgonderwijs’ (*lower secondary education*) behaald.⁷³ Het gevoel gediscrimineerd te zijn in de afgelopen vijf jaar in het contact met schoolmedewerkers komt naar voren bij 38% respectievelijk 51% van de ondervraagden (studenten en ouders/verzorgers).⁷⁴

4.2. Werkgelegenheid

Aangaande het thema ‘werkgelegenheid’ zet het ministerie van SZW zich in voor het (generieke) Actieplan arbeidsmarktdiscriminatie (2022-2025), de werkagenda Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt (VIA)⁷⁵ en (de wet uit 2008 voor stimulering van) arbeidsparticipatie.^{76 77} Dit laatste omvat het scala aan uitvoeringsinstrumenten van gemeenten en het UWV (loonkostensubsidies, jobcoaching, werkplekaanpassingen, training) voor werkgevers en werkzoekenden op het gebied van vaardigheden en verantwoordelijkheden.

68 Ministerie van VWS, Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen, Toelichting op aanvraagformulier Beleidskader voor de subsidiëring van projecten en activiteiten ten behoeve van de participatie en emancipatie van de Sinti en Roma in Nederland, <https://www.dus-i.nl/subsidies/verbetering-participatie-en-emancipatie-sinti-en-roma/documenten/brochures/2015/11/11/toelichting-op-aanvraagformulier>

69 Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen, Einde subsidieregeling Participatie en emancipatie Sinti en Roma: [Verbetering participatie en emancipatie Sinti en Roma | Subsidie | Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen \(dus-i.nl\)](#)

70 Brief van de staatssecretaris voor VWS aan de Tweede Kamer, Voortgangsrapportage Oorlogsgetroffenen en Herinnering WOII, 14 April 2021, pagina 4/13, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-20454-170.html>

71 Brief stand van zaken beleid oorlogsgetroffenen WOII, ministerie van VWS, november 2022: [pdf \(overheid.nl\)](#)

72 FRA, pagina 51, figuur 14, 2020, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf

73 FRA, pagina 47, figuur 11, 2020, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf

74 Idem: pagina 49, figuur 13, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf

75 De Werkagenda VIA is opgesteld door de Taskforce Werk & Integratie. Leden van de Taskforce zijn: ABU, AWWN, Divosa, FNV, G4, G40, MBO Raad, NBBU, Ministerie van OCW, Randstad, SBB, SER, UAF, UWV, Vereniging Hogescholen, VNG, VNO-NCW, VluchtelingenWerk Nederland en het Ministerie van SZW. In december vorig jaar is de Werkagenda aan de Tweede Kamer aangeboden (Kamerstuk 29 544, nr. 1085).

76 Actieplan arbeidsmarktdiscriminatie 2022-2025, ministerie SZW: [Bijlage 1. Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie.pdf \(overheid.nl\)](#)

77 BCN-fiche, 16 november 2020, pagina 4, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-22112-2977.html> en Nederlandse inzending, 30 september 2021, pagina 5, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

Ook loopt er momenteel een pilot in zeven gemeenten waarbij Roma-intermediairs worden ingezet. Zij richten zich onder meer op het verbeteren van de arbeidsmarkt- en onderwijsparticipatie van Romajongeren.^{78 79} De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid besloot tot deze pilot met intermediairs, naar aanleiding van de vierde meting voor de Monitor Sociale Inclusie.⁸⁰ De effect-evaluatie van de pilot verwacht de minister in 2023. Een impressie van één van de projecten, genaamd 'TOY for Inclusion' (Enschede), biedt het artikel vanuit het onderwijsnetwerk OWRS.⁸¹ Een artikel waarin een aantal intermediairs geïnterviewd is, laat de deze invalshoek zien en perspectieven voor de toekomst.⁸² In Lelystad is sinds kort een intermediair uit de Roma-zelforganisatie StepUp_4Youth betrokken bij de basisschool: ter assistentie, als vertrouwenspersoon en vraagbaak voor kinderen, ouders en leerkrachten.⁸³

In de FRA survey uit 2020 zijn de percentages onder Nederlandse Sinti en Reizigers (500 respondenten) en Roma (200) hoog voor wat betreft het niet participeren op de arbeidsmarkt: 76% van de mannen in de leeftijd van 20-64 jaar gaven aan momenteel geen werk te hebben en daar ook niet naar op zoek te zijn, onder de geïnterviewde vrouwen was dat 90%. Ter vergelijking: dit werkloosheidspercentage ligt onder Belgische Roma-respondenten lager, te weten 41% van de vrouwelijke respondenten en 17% van de mannelijke.⁸⁴ In het algemeen, over de hele survey, gaven vrouwen de volgende redenen voor werkloosheid op: zorg voor kinderen (50%), gezondheid (17%) en afwijzing (11%). Bij mannen scoorde op dit punt gezondheid het hoogst (36%), gevolgd door afwijzing (26%) en zorg voor kinderen (5%).⁸⁵ Van de geïnterviewde Nederlandse Roma geeft 67% aan dat discriminatie in de afgelopen 5 jaar een rol speelde bij het zoeken naar werk. Onder de Nederlandse Sinti en Reizigers is dat 54%.⁸⁶

In aanvulling op reacties van Sinti en Roma gaat de Monitor Sociale Inclusie (meting 4) in op inzichten van professionals in de uitvoering van beleid rondom de arbeidsmarktpositie. Zo benoemen professionals de hoge mate van uitkeringsafhankelijkheid, waarbij dit in sommige gemeenten wordt geschat op 70 tot 90%.⁸⁷ Ruim driekwart van de Sinti- en Roma-respondenten (31) zegt het idee te hebben dat in de lokale Sinti- of Romagemeenschappen het hebben van een reguliere baan weinig belangrijk wordt geacht (in loondienst of op zzp-basis). Volgens 39% van de respon-

78 Nederlandse inzending, 30 september 2021, pagina 3, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

79 Website van Stichting Second Chance in Enschede (één van de pilotgemeenten): [StichtingSecondChance](https://www.stichtingsecondchance.nl/)

80 Aanbiedingsbrief van de minister van SZW bij de Monitor Sociale Inclusie, Meting 4, 15 juli 2020, brief en rapport, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/07/15/kamerbrief-monitor-sociale-inclusie-meting-4>

81 OWRS, Juni 2020, <https://www.owrs.nl/nieuws/toy-for-inclusion-werken-aan-een-laagdrempelig-activiteitenaanbod-voor-kansarme-gezinnen>

82 KIS, 17 juli 2021, <https://www.kis.nl/artikel/roma-intermediairs-groeiend-vertrouwen-een-landelijk-netwerk>

83 E-mail stichting StepUp_4Youth, d.d. 12 oktober 2021

84 FRA survey Roma en Travellers in zes EU landen, figuur 16, pagina 57, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf

85 Idem: figuur 18, pagina 58

86 Idem: figuur 16, pagina 56

87 Monitor Sociale Inclusie, 2020, pagina 59. [Monitor Sociale Inclusie \(meting 4\) | Rapport | Rijksoverheid.nl](https://www.monitor-sociale-inclusie.nl/)

denten (zowel Sinti en Roma zelf als professionals) speelt discriminatie een rol bij het verkrijgen en behouden van werk in de eigen gemeente. Dit laat een afname zien ten opzichte van eerdere metingen (52% in 2017 en 41% in 2015). Eveneens antwoordt 30% neutraal op de vraag of discriminatie op de arbeidsmarkt een rol speelt. Ter illustratie op dit thema wordt door respondenten onder meer het vinden van een stageplaats door jongeren genoemd.

Inkomsten worden op grond van de Monitor en uitkomsten van interviews naar vier bronnen ingedeeld: 1) uitkering 2) zzp-er 3) loondienst en 4) onbekende activiteiten. Onder het hoofdstuk Veiligheid gaat de Monitor Sociale Inclusie in op deze vierde bron van inkomsten, onder de noemer ‘criminaliteit’. Groot is de zorg onder professionals over de vormen van criminaliteit, betrokkenheid (in verschillende mate) erbij vanuit diverse gemeenschappen en de ontwikkelingen op dit gebied sinds de laatste jaren.⁸⁸

4.3. Huisvesting

Het aantal woonwagengewoners in Nederland wordt geschat vanaf 20.000 (in 2009)⁸⁹ tot aanzienlijk hoger⁹⁰, waarbij moet worden opgemerkt dat cijfers weinig actueel zijn. Vraag en aanbod zijn de afgelopen decennia op dit segment van de woningmarkt onvoldoende op elkaar afgestemd, met als gevolg een permanent tekort aan standplaatsen voor woonwagens. In de eerste herhaalmeting in 2020 telt Nederland zo’n 8.850 standplaatsen op 1.151 woonwagenlocaties, verspreid over 85% van alle gemeenten (15% heeft géén woonwagenlocaties).⁹¹ Dit betekent dat er tot 2020 geen standplaatsen bij zijn gekomen sinds de zogeheten nulmeting in 2018⁹² en het in werking treden van het nieuwe beleidskader in juli dat jaar.⁹³ Wel is in (53) gemeenten een toename voorzien binnen twee jaar (met 141 standplaatsen) en in drie tot zes jaar (136). Gemeenten maken woonwagenstandplaatsen vaker tot onderdeel van volkshuisvestingbeleid, woonvisie en behoefteonderzoek.

88 Idem, figuren 6.1, 6.2 en 6.3, pagina 97-107

89 Minister van der Laan, Wonen, Wijken & Integratie, Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, 32 123 XVIII, nr 11; Herhaalmeting Woonwagenstandplaatsen in Nederland, de stand van zaken op 1 november 2020. Companen, advies voor de woningmarkt en leefomgeving, in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken (maart 2021), <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-980534>

90 Woonwagenwijzer, <https://woonwagenwijzer.nl/bewoners-van-woonwagens/>

91 Herhaalmeting Woonwagenstandplaatsen in Nederland, de stand van zaken op 1 november 2020. Companen, advies voor de woningmarkt en leefomgeving, in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken (maart 2021), <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-980534>, als bijlage bij de brief van de minister d.d. 11 mei 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35570-VII-99.html#ID-980532-d36e73>

92 Woonwagenstandplaatsen in Nederland, januari 2018, Companen, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-858613>

93 Beleidskader gemeentelijk woonwagenstandplaatsenbeleid, 2018, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-850127>

Gemeenten en woningcorporaties vinden uitbreiding van standplaatsen om diverse redenen een complexe materie. Denk hierbij aan het kostenplaatje en de discussie over staatssteun, het vinden van de ruimte en de relatie met bewoners. De minister zegde ondersteuning toe in de vorm van expertise en het delen van praktijkvoorbeelden. Dit in samenwerking met de VNG en in overleg met andere betrokken partijen, zoals Sinti, Roma, Woonwagengewoners Nederland (VSRWN), bewonersorganisaties (de Verenigingen Behoud Woonwagencultuur (VBWN)⁹⁴, woningcorporaties (Aedes)⁹⁵ en onafhankelijke netwerkorganisaties zoals Platform31⁹⁶.

Het programma dat het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) hiervoor uitvoert, bestaat uit de volgende pijlers:

1. een objectieve kostenindicatie voor een standplaats, de woonwagen en het beheer
2. uitbreiding van financiële middelen uit het extra doelgroepenbudget voor 2021 (50 mln euro)⁹⁷
3. operationalisering van het nieuwe beleidskader aan de hand van de VNG-Wegwijzer.⁹⁸

Het beleidskader en de VNG-Wegwijzer zijn getoetst aan internationale verdragen en jurisprudentie met een individuele mensenrechten- en een culturele component. Deze beleidsmaatregelen betekenen een grondige breuk met eerder beleid. Sinds de afschaffing van de Woonwagewet in 1999 hebben gemeenten zich in hun beleidsvarianten over het algemeen laten leiden tot de nuoptie. De nieuwe instrumenten maken lokaal beleid niet alleen mensenrechtenproof en cultureel sensitief, maar integreren ook gebruikelijke beleidselementen zoals vraag en aanbod, woonvisie en prestatie-afspraken, beheer en exploitatie, toewijzing en communicatie. De implicaties hiervan voor de wetgeving brengt de Wegwijzer in kaart, evenals voor een stapsgewijze beleidsontwikkeling en -uitvoering. Juist op het niveau van gemeenten, corporaties en bewoners wordt deze vertaalslag met praktijkvoorbeelden geïllustreerd: minimumwaarborgen voor een dergelijk beleid, (regionale) samenwerking, behoefteonderzoeken, aanpassingsmogelijkheden in verordeningen bij bestaande wetgeving (huisvestings- en woningwet, omgevingswet, bouwbesluit) en toewijzingsregelingen op basis van bepaalde criteria (bijvoorbeeld voorrang of culturele achtergrond).

94 Advies gemeentelijk woonwagenebeleid, Vereniging Behoud Woonwagencultuur, 27 november 2019, https://www.platform31.nl/uploads/media_item/media_item/134/38/Advies_Gemeentelijk_woonwagen_en_standplaatsenbeleid_VBWN-1579099640.pdf

95 Aedes positionpaper, Ronde Tafel Tweede Kamer, 15 september 2021, <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=198299f0-d067-4e4a-8fa8-9edd6b23edd2&title=Position%20paper%20Aedes%20t.b.v.%20rondetafelgesprek%20standplaatsenbeleid%20d.d.%2015%20september%202021.pdf>

96 Platform31, Woonwagens en Woningcorporaties, het corporatieperspectief op woonwagenebeleid, mei 2021, <https://www.platform31.nl/publicaties/woonwagens-en-woningcorporaties>

97 Minister BiZa, 23 november 2020, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32847-694.html>

98 Wegwijzer gemeentelijk woonwagene- en standplaatsenbeleid, VNG (mei 2021) [Wegwijzer woonwagene- en standplaatsenbeleid gereed | VNG](#)

Een gemeente kan zich beroepen op de Huisvestingswet en er in het geval van onrechtvaardigheid en onevenwichtigheid voor kiezen voorrang te verlenen aan *'bepaalde groepen die te maken hebben met schaarste aan woonruimte'*.⁹⁹ Een voorbeeldmodel voor een *'Raadsbesluit tot wijziging van de Huisvestingsverordening van 2014'* kan gebruikt worden als leidraad voor een inschrijfsysteem voor standplaatsen. Hierin wordt genoemd:

'alleen standplaatszoekenden worden ingeschreven die deel uitmaken van een culturele groep waarbij de woonwagen onderdeel is van de culturele identiteit. Daartoe worden in elk geval gerekend Roma, Sinti, reizigers en circus- en kermisfamilies met een woonwagenverleden'.¹⁰⁰

Woonwagenbewoners, Sinti en Roma hebben jarenlang bij diverse instanties in Nederland en Europa hun beklag gedaan over het beleid: bij de Nationale Ombudsman¹⁰¹, het College voor de Rechten van de Mens¹⁰² en mensenrechtenadvocatuur¹⁰³. Het woonwagenbeleid bleek niet in overeenstemming te zijn met het mensenrechtelijk kader dat door het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en de Algemene wet gelijke behandeling (AWGB) worden gevormd.

De resultaten uit de Europese FRA-survey van 2020 laten hoge percentages in Nederland zien op het gebied van ervaren discriminatie. Op het gebied van huisvesting ligt dat percentage tussen de 69% (Roma) en 77% (Sinti en Reizigers).¹⁰⁴ Waar het woonwagens betreft is de ontevredenheid over het aantal standplaatsen zeer hoog: 98% van de Sinti en de Reizigers is van mening dat er een tekort bestaat.¹⁰⁵ Wat de cijfers uit de FRA-studie betreft moet worden opgemerkt dat Roma in Nederland uit de Generaal Pardongroep (verblijfsrecht in 1978) en de Balkan Roma (gevlucht uit voormalig Joegoslavië in de jaren '90) veelal in sociale huurwoningen leven verspreid over Nederland. Het was voor de onderzoekers met name voor deze 'groepen' lastig om voldoende respondenten te includeren. Daarom moet worden opgepast met generaliseren van de cijfers voor alle

99 Wegwijzer gemeentelijk woonwagen- en standplaatsenbeleid, VNG (mei 2021), pagina 19, <https://vng.nl/sites/default/files/2021-05/wegwijzer-gemeentelijk-woonwagen-en-standplaatsenbeleid.pdf>

100 Bijlage 2 bij de VNG brief aan haar leden, mei 2021, artikel 13d, lid 1, pagina 2/3, <https://vng.nl/brieven/wegwijzer-gemeentelijk-woonwagen-en-standplaatsenbeleid-en-vng-model-huisvestingsverordening>

101 Woonwagenbewoner zoekt standplaats, een onderzoek naar de betrouwbaarheid van de overheid voor woonwagenbewoners, de Nationale Ombudsman, 17 mei 2017, <https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/bijlage/DEF%20Rapport%202021060%20Woonwagenbewoner%20zoekt%20standplaats.pdf>, Drie jaar na het onderzoek, 8 maart 2021, brief aan de minister van Binnenlandse Zaken, <https://www.nationaleombudsman.nl/professionals/nieuws/2021/ruim-drie-jaar-na-rapport-woonwagenbewoner-zoekt-standplaats-veel-woorden>

102 College Mensenrechten, Advies op aanvraag van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties inzake het woonwagen- en standplaatsenbeleid, brief en advies, 28 maart 2018, <https://mensenrechten.nl/nl/publicatie/38448>

103 Nederlands Juristen Collectief Mensenrechten, Public Interest Litigation Project, 2014-2017, woonwagendossier, <https://pilpnjcm.nl/tag/woonwagen/>

104 FRA, pagina 82, 2020, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf

105 FRA, pagina 84, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf

Roma in Nederland. Met een zeker voorbehoud kan tevens opgemerkt worden dat het beeld uit de FRA-survey voor de woonsituatie enigszins genuanceerd lijkt te worden door de Monitor Sociale Inclusie, mede door de recente ontwikkelingen op het standplaatsenbeleid.¹⁰⁶

In het huidige regeerakkoord staat dat het Rijk meer regie gaat voeren op de volkshuisvesting. In het programma ‘Een thuis voor iedereen’¹⁰⁷, dat in 2022 naar de Tweede Kamer is gestuurd, staat hoe dit voor aandachtsgroepen, waaronder woonwagenebewoners, zal worden ingevuld. In het concept van de Wet Versterking Regie Volkshuisvesting wordt dit verder uitgewerkt.¹⁰⁸ Hierin staat dat in het gemeentelijke volkshuisvestingsprogramma de woonbehoefte en -opgave van aandachtsgroepen, waaronder woonwagenebewoners, in kaart moet worden gebracht. Hierbij dient ingegaan te worden op welke wijze de gemeente invulling geeft aan deze huisvestingsopgave.

4.4. Gezondheid

De vierde pijler in het EU Roma Raamwerk vormt de verbetering van de gezondheidssituatie onder Sinti en Roma. De recente FRA-survey laat zien dat de levensverwachting onder Roma-populaties ook in zes West-Europese lidstaten beduidend lager ligt dan voor de bevolking in het algemeen; in Nederland 8,3 jaar bij vrouwen en 12,5 jaar bij mannen.¹⁰⁹ Gevoelens van discriminatie bij toegang tot gezondheidsvoorzieningen laten voor Nederlandse Roma in West-Europa het hoogste percentage zien (31%), waarbij moet worden vermeld dat de respondenten hoofdzakelijk onder de ‘Generaal Pardon groep’ vallen. Onder Nederlandse woonwagenebewoners en Sinti is het percentage daarentegen het laagste (2%) ten opzichte van cijfers van Roma in de andere onderzochte West-Europese lidstaten.¹¹⁰ Meer dan 90% van de Sinti en woonwagenebewoners geeft aan in het algemeen verzekerd te zijn voor ziektekosten. De FRA kon betreffende Nederlandse Roma hierover geen uitspraken doen, aangezien voldoende informatie in antwoorden op dit punt ontbrak.¹¹¹

De eerdergenoemde periodieke Monitor Sociale Inclusie signaleert in de vier metingen (sinds 2013) dat de gezondheid van Sinti en Roma in Nederland relatief zwak is, met veel voorkomende fysieke klachten (overgewicht, diabetes, kanker en hart- en vaatziekten) en mentale klachten (stress onder invloed van schulden, werkloosheid, bestaansonzekerheid, oorlogstrauma’s, slachtofferschap, groepsdruk vanuit de gemeenschap, gebrek aan keuzevrijheid en staatloosheid).¹¹² De Nederlandse invulling van het volgende EU Raamwerk verwijst naar de monitor en sluit voor

106 Derde vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland, 2020, Risbo, Pagina 92-94, https://www.kis.nl/sites/default/files/4999/risbo_monitor_sociale_inclusie_2019.pdf

107 Rijksoverheid Programma Een thuis voor iedereen, 2022: [Programma ‘Een thuis voor iedereen’ | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

108 Rijksoverheid Wetsvoorstel versterking regie volkshuisvesting, 2023: [Wetsvoorstel versterking regie volkshuisvesting in consultatie | Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl](#)

109 FRA survey, 2020, pagina 68, table 3, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf

110 Idem, pagina 70, figure 24

111 Idem, pagina 69, figure 23

112 Inclusie Monitor, 2020, hoofdstuk 4, Gezondheid, pagina 67-77, https://www.kis.nl/sites/default/files/4999/risbo_monitor_sociale_inclusie_2019.pdf

maatregelen aan bij generiek lokaal beleid (WMO), bestaande voorzieningen (het Centraal Administratie Kantoor (CAK), Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG), Bureau Jeugdzorg) en interventies ontwikkeld door het Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) en het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV).¹¹³

4.5. Veiligheid

Hoewel het geen afzonderlijke pijler vormt in het Europese Roma Raamwerk, voegde Nederland veiligheid van meet af aan toe als beleidsdomein, aanvankelijk expliciet geformuleerd (2011-2017) en de komende jaren geïntegreerd in generiek beleid. Het CCV schreef in 2021 voor het ministerie van Justitie en Veiligheid een ‘Whitepaper samenwerken met sleutelpersonen’, bedoeld voor professionals die werken met Roma-gezinnen waarbij multiproblematiek speelt.¹¹⁴ Het CCV biedt instellingen handvatten in de samenwerking met intermediairs afkomstig uit zogenoemde ‘gesloten gemeenschappen’: benodigde competenties, vier profielen (vertaler, verbinder, waarnemer en ambassadeur), inclusief positionering en waardering. Hieraan voegde het CCV een hulpmiddel toe om de morele dilemma’s die zich in deze samenwerking kunnen voordoen meer hanteerbaar te maken (‘Moreel Beraad’). De aandacht voor intermediairs duidt volgens de Monitor Sociale Inclusie op een beleidstrend, al moet de effectiviteit en continuïteit nog blijken.¹¹⁵

Het CCV heeft na afronding van het programma ‘Multiprobleemgezinnen met een Roma achtergrond’ (2011-2017) de taak om de resultaten te borgen en toegankelijk te houden binnen de generieke aanpak van gemeenten. De uitkomsten uit de gemeentelijke proeftuinen, waarvoor het fundament gelegd werd met een publicatie van de Politieacademie, zijn ondergebracht op de website.¹¹⁶ Binnen het programma Samen tegen Mensenhandel heeft het CCV daarnaast de taak om de opgedane kennis in het programma ‘Aanpak uitbuiting Roma kinderen’ en bijbehorende praktische handvatten landelijk bij gemeenten onder de aandacht te brengen.¹¹⁷

113 Nederlandse inzending, 30 september 2021, sectoraal op pagina 5-6 (Gezondheid en ondersteuning) en horizontaal op gebied van gelijkheid, inclusie en participatie (pagina 3-4), <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

114 ‘Samenwerken met sleutelfiguren’, CCV, juni 2021, <https://hetccv.nl/onderwerpen/multiprobleemgezinnen-met-een-roma-achtergrond/samenwerken-met-sleutelfiguren/>

115 Inclusie monitor, 2020, pagina 135, https://www.kis.nl/sites/default/files/4999/risbo_monitor_sociale_inclusie_2019.pdf

116 Multiprobleemgezinnen met een Roma achtergrond, 2017, <https://hetccv.nl/onderwerpen/multiprobleemgezinnen-met-een-roma-achtergrond/>, respectievelijk de publicatie van de Politieacademie, 2012, https://hetccv.nl/fileadmin/Bestanden/Onderwerpen/Multiprobleem_gezin/Politie/Kennisfundament_aanpak-multi-problematiek-roma-gezinnen.pdf

117 [Programma Samen tegen mensenhandel \(officielebekendmakingen.nl\)](https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839)

4.6. Contact met (lokale) overheid

Naast 'veiligheid' zijn nog twee andere thema's voor het Nederlands integratiebeleid van belang bevonden en in aanvulling op de vier Europese pijlers periodiek 'gemeten' in de Monitor Sociale Inclusie, te weten zelfbeschikking op gebied van onderwijs, werk en partnerkeuze en contact met de (lokale) overheid.

Het contact met de (lokale) overheid wordt in de Monitor Sociale Inclusie als wisselend, maar vooral problematisch omschreven. Uit de interviews komt naar voren dat er in veel gemeenten sprake is van wederzijds wantrouwen. Veel Sinti en Roma wantrouwen officiële instanties, vaak gevoed door de lange geschiedenis van vervolging van Sinti en Roma (o.a. tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar ook in de eeuwen daaraan voorafgaand) in combinatie met negatieve voorvallen in het nabije verleden. Zo noemen respondenten het niet nakomen van afspraken door (lokale) overheden en het ervaren van vooroordelen.

Andersom bestaat bij professionals regelmatig wantrouwen richting Sinti- en Romagemeenschappen, tevens voortkomende uit ervaringen met of gehoord hebben over incidenten in het (nabije) verleden. Zij benoemen daarbij het gesloten karakter van de gemeenschappen en het beperkte contact dat er bestaat. Over het algemeen is het (lokale) contact tussen ambtenaren en Sinti of Roma vaak sterk afhankelijk van enkele personen. Deze afhankelijkheid maakt dat bij wisselingen een eventuele voorzichtig opgebouwde vertrouwensband gemakkelijk weer verdwijnt.¹¹⁸

118 Inclusie Monitor, 2020, Keuzevrijheid, hoofdstuk 7 (pagina 109-123) en Contacten met de overheid, hoofdstuk 8 (pagina 125-139), [Monitor Sociale Inclusie \(meting 4\) | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

5. Gelijkheid, inclusie en participatie

De begrippen ‘gelijkheid’, ‘inclusie’ en ‘participatie’ vormen de drie ‘horizontale’ pijlers (‘doelstellingen’) van het EU Raamwerk (2020-2030), die de in het vorige hoofdstuk beschreven beleidssectoren doorkruisen. Deze drie pijlers zijn sinds 2020 expliciet aan het EU Raamwerk toegevoegd (zie hoofdstuk 1). Aangezien ze overkoepelend (‘horizontaal’) zijn hebben we hier een apart hoofdstuk aan gewijd.

5.1. Horizontale pijlers: gelijkheid, inclusie en participatie

De horizontale doelstellingen worden richting de EC als volgt vertaald:

1. Gelijkheid: *tegengaan en preventie van antiziganisme en discriminatie*
 - 1a. tegengaan van discriminatie, intimidatie, haatmisdaden en aanzetten tot haat
 - 1b. vergroten bewustzijn van Romageschiedenis, cultuur, erkenning en verzoening
2. Inclusie: *verminderen van armoede en sociale exclusie*
3. Participatie: *versterken participatie door empowerment, samenwerking en vertrouwen*

Gelijkheid

Sinti en Roma worden bij het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR) betrokken¹¹⁹. Andere betrokken partijen bij het tegengaan van discriminatie zijn de Nationale Ombudsman, het College voor de Rechten van de Mens en lokale antidiscriminatievoorzieningen (ADV's).¹²⁰

- In 2021 is een Nationaal Holocaust Namenmonument in Amsterdam geopend, met ook 220 namen van Sinti en Roma.¹²¹
- Vanuit Herinneringscentrum Kamp Westerbork vindt momenteel (tot eind 2023) maandelijks een Online College plaats, waarbij het college van 7 februari 2023 in het teken stond van de genocide van Sinti en Roma tijdens WOII.¹²²

Inclusie en participatie

VWS-subsidieregeling - De afgelopen jaren (sinds 2015) gold de VWS-subsidieregeling ‘verbetering participatie en emancipatie Sinti en Roma’ (voorheen het Rechtsherstelfonds), met daarbij een

119 Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme, NCDR (BZK), 2022: [Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2022 \(bureauncdr.nl\)](#)

120 Nederlandse inzending, 30 september 2021, paragraaf 4: Partnerschappen en institutionele capaciteit, pagina 8-9

121 Website Holocaust Namenmonument: [Holocaust Namenmonument Nederland](#)

122 Informatie op de website van Herinneringscentrum Kamp Westerbork: [Online Collegereeks - Kamp Westerbork](#)

adviescommissie van vijf Sinti en Roma die op individuele titel werden benoemd.¹²³ ¹²⁴ Destijds zijn in overleg met Sinti en Roma de volgende zeven projectthema's vastgesteld: 1) herinnering Tweede Wereldoorlog; 2) bestrijding van discriminatie en vooroordelen; 3) verstevigen van belangenbehartiging en vertegenwoordiging; 4) stimulering van onderwijsdeelname; 5) creatie van werkgelegenheid; 6) respect en begrip voor cultuur en identiteit van Sinti en Roma; coaching en 7) advisering van intermediairs.¹²⁵ Inmiddels is het budget uitgeput, wat betekent dat in 2023 géén nieuwe ronde voor het indienen van aanvragen zal plaatsvinden. Staatssecretaris van Ooijen schrijft in november 2022 het volgende: "De afronding van de subsidieregeling mag niet betekenen dat er ook een einde komt aan deze aandacht. Daarom wil ik de komende tijd de balans opmaken van wat er de afgelopen jaren is bereikt en hoe verder. [...] Naar verwachting zal ik uw Kamer in het eerste kwartaal van 2023 informeren over de uitkomsten hiervan." In het kader hiervan zal een infographic worden gepubliceerd.¹²⁶

De thema's uit 'De Boom' zijn voortgekomen uit gesprekken tussen Sinti en Roma en het ministerie van VWS in 2013 en 2014 en opnieuw geëvalueerd in 2017. In 2019 werd daarbij bekend gemaakt dat deze thema's gehanteerd bleven.¹²⁷

123 Instellingsbesluit Adviescommissie Participatie en Emancipatie Sinti en Roma, 12-05-2015 wetten.nl - [Regeling - Instellingsbesluit Adviescommissie participatie en emancipatie Sinti en Roma - BWBR0036597 \(overheid.nl\)](https://wetten.nl)

124 Nederlandse inzending "Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti", 30 september 2021, paragraaf 3, pagina 3/9, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

125 VWS, 1 mei 2019, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0042173/2019-05-01>, [Subsidies | Verbetering participatie en emancipatie Sinti en Roma | Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen \(dus-i.nl\)](https://wetten.overheid.nl/BWBR0042173/2019-05-01).

126 Brief stand van zaken beleid oorlogsgetroffenen WOII, ministerie van VWS, november 2022: [pdf \(overheid.nl\)](https://overheid.nl)

127 [Staatscourant 2019, 24525 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](https://overheid.nl)

Flexibele Dialoog - Zoals eerder genoemd (hoofdstuk 2, onder SZW) is vanuit het ministerie van SZW met de Flexibele Dialoog een structuur opgestart om elkaar beter te leren kennen en elkaar sneller te vinden wanneer er iets speelt of wanneer afstemming, bijvoorbeeld over voorgenomen nationaal en Europees beleid, gewenst is. Het ministerie heeft Movisie in 2020 gevraagd de praktische organisatie en uitvoering van de pilot op zich te nemen. De reden daarvoor is dat Movisie door het opgebouwde landelijke netwerk kortere lijnen richting Sinti- en Romagemeenschappen heeft dan het ministerie.

Bij dialoogbijeenkomsten is iedereen die zichzelf identificeert als Sinti of Roma welkom om zich aan te melden. Naast vrije aanmelding bestaat er een groeiend netwerk van Sinti en Roma woordvoerders voor gerichte uitnodiging (+/- 30 mensen). Zij zijn bij uitnodiging gevraagd desgewenst anderen aanvullend aan te dragen. Binnen het opgebouwde netwerk is rekening gehouden met een diversiteit aan geografische spreiding en achtergronden (leeftijd, geslacht, Sinti of Roma). Naast Sinti en Roma nemen vertegenwoordigers van betrokken ministeriële departementen deel aan de bijeenkomsten.

Inmiddels hebben de eerste twee bijeenkomsten plaatsgevonden (medio 2021 en april 2022, georganiseerd door Movisie), met beide keren een vijftiental deelnemers uit Sinti- en Romagemeenschappen en vertegenwoordigers van de betrokken departementen. Na afloop hebben meerdere deelnemers hun feedback geleverd, welke is meegenomen in de evaluatie tussen Movisie en het ministerie. De pilot is in 2022 geëindigd. Het departement buigt zich momenteel over de wijze waarop de Flexibele Dialoog voortgezet gaat worden.

Voor de Nederlandse invulling van het EU-Raamwerk kreeg bovengenoemd netwerk tevens een uitnodiging om een conceptversie van het ministerie schriftelijk van commentaar te voorzien.¹²⁸ Negen reacties waren hiervan het gevolg en deze zijn vervolgens door het departement beargumenteerd behandeld in relatie tot de definitieve versie in de begeleidende brief.¹²⁹

5.2. Relatie met IHRA en hun werkdefinitie van antiziganisme

Eén van de spelers in de Nederlandse beleidsstukken is de International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA), waar een Nederlandse delegatie bij is aangesloten (hoofdzakelijk vanuit VWS).¹³⁰

128 E-mail ministerie van SZW, 28 juli 2021 aan deelnemers van de Flexibele Dialoog

129 E-mail ministerie van SZW, 30 september 2021 aan deelnemers van de Flexibele Dialoog, met in bijlage de Nederlandse inzending d.d. 30 september 2021 voor Brussel ("Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti")

130 Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti, 30 september 2021, paragraaf 5: IHRA, pagina 9/9, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

Dit invloedrijke netwerk van meer dan 34 lidstaten en instellingen voor onderzoek en onderwijs heeft op 8 oktober 2020 een werkdefinitie van antiziganisme aangenomen (analoog aan antisemitisme):

*“Antigypsyism/anti-Roma discrimination is a manifestation of individual expressions and acts as well as institutional policies and practices of marginalization, exclusion, physical violence, devaluation of Roma cultures and lifestyles, and hate speech directed at Roma as well as other individuals and groups perceived, stigmatized, or persecuted during the Nazi era, and still today, as “Gypsies.” This leads to the treatment of Roma as an alleged alien group and associates them with a series of pejorative stereotypes and distorted images that represent a specific form of racism”.*¹³¹

De Nederlandse IHRA-delegatie heeft bovendien een landenrapport opgesteld met een overzicht van activiteiten uit 2012-2020 waarin Sinti- en Romapassages veelvuldig voorkomen.¹³² De IHRA heeft op basis hiervan drie aanbevelingen gedaan aan Nederland, waarvan één gewijd is aan de relatie tussen de vervolging van Sinti en Roma ten tijde van de Tweede Wereldoorlog en hun hendaagse situatie.¹³³

De IHRA-terminologie, in EU-beleidstaal al langer in omloop, landt zo ook in het Nederlandse beleidsdiscours. Dat gebeurde in 2020 al aan de hand van Europees onderzoek met hoge discriminatie-percentages en een pakket maatregelen (Europese Commissie, Brussel) voor de komende termijn.¹³⁴ Het sleutelwoord ‘antiziganisme’ kreeg zelfs een politieke lading met het stellen en beantwoorden van Kamervragen vanuit de DENK-fractie in 2021.¹³⁵ De gehanteerde termen, afkomstig uit Anglosaxische (‘anti-Gypsyism’), dan wel Duitse en Slavische taalgebieden (‘anti-ziganism’) of georiënteerd op een politiek-correct alternatief (‘anti-Roma discriminatie’), staan ter discussie. Beide eerste varianten zijn vanuit de omringende samenleving opgelegd en vooral in het eerste geval verweven met een negatieve connotatie (‘Zigeuners’). De derde bevat weliswaar een eigenbenaming, zij het een beperkte (‘Roma’). In de Nederlandstalige invulling is na feedback uit kringen van Roma, Sinti en academici uiteindelijk gekozen voor de term ‘anti-ziganisme’.¹³⁶ Zowel de

131 The non-legally binding working definition of antigypsyism/anti-Roma discrimination, adopted by consensus in an extraordinary Heads of Delegations meeting on 8 October 2020, IHRA, <https://www.holocaustremembrance.com/nl/resources/working-definitions-charters/working-definition-antigypsyism-anti-roma-discrimination> en <https://www.holocaustremembrance.com/genocide-of-the-roma>

132 De Nederlandse IHRA-delegatie, Landenrapport 2012-2019, 24 november 2020, Kamerstuk 20454, nr.170, bijlage bij de brief van de staatssecretaris, respectievelijk pagina’s 8-9, 44-45, 51, 58, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-977063>

133 Brief van de staatssecretaris voor VWS aan de Tweede Kamer, Voortgangsrapportage Oorlogsgetroffenen en Herinnering WOII, 14 April 2021, pagina 13/15, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-20454-170.html>

134 Nederlandse inzending, 30 september 2021 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

135 Beantwoording Kamervragen, 30-06-2021 Beantwoording Kamervragen over antiziganisme, de National Roma Integration Strategy en stateloosheid | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl

136 Brief ministerie van SZW, 30 september 2021 aan deelnemers van de Flexibele Dialoog, pagina 2/3, met in bijlage de Nederlandse inzending d.d. 30 september 2021 voor Brussel (“Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti”)

IHRA¹³⁷, als de staatssecretaris van VWS¹³⁸ en het ministerie van SZW¹³⁹ geven aan dat de werkdéfinítie niet alleen van belang is voor erkenning van het leed, maar ook een middel vormt om met elkaar in dialoog te gaan.

In oktober 2022 vond in Stockholm de ‘International Conference on the Genocide of the Roma and Combating Antigypsyism’ plaats, met een samenvattend rapport daaruit voortvloeiend. Hierin wordt de behoefte aan het ‘systematisch en structureel versterken van werkzaamheden die bijdragen aan herinnering, onderzoek en educatie’ uitgesproken. Ook wordt opgeroepen om verder in te zetten op erkenning van het aangedane leed tijdens de Holocaust, het tegengaan van antiziganisme in de huidige maatschappij en versterken van inclusie, participatie en ‘empowerment’ van Roma (en in sommige landen Sinti). Met deze doelstellingen in gedachten is IHRA voornemens met regelmaat dergelijke conferenties te organiseren.¹⁴⁰

5.3. Zelforganisaties

Spaarzame overzichten van bestaande organisaties en initiatieven (met doelstellingen, activiteiten en betrokkenen) komen summier in het vizier in het kader van subsidieregelingen (zoals destijds de VWS-subsidieregeling) en eveneens richting de EU vanuit de Roma Civil Monitor (RCM, zie hieronder), schaduwrapportages en solidariteitsuitingen.^{141 142}

(Zelf)organisaties en lokale initiatieven komen en gaan en zijn, mede door discontinuering van financiering, vaak tijdelijk van aard. Verschillende zelforganisaties en initiatieven bestaan, maar het verkennend onderzoek uit 2020 van het Verwey-Jonker Instituut wijst op de grote onderlinge verdeeldheid tussen gemeenschappen. Er is dan ook geen overkoepelende en landelijke vertegenwoordiging vanuit de gemeenschappen.¹⁴³

137 De Nederlandse IHRA-delegatie, Landenrapport 2012-2019, 24 november 2020, Bijlage 977063 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-977063>, bij de brief van de staatssecretaris voor VWS, 14 april 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-977063>

138 Brief van de staatssecretaris voor VWS aan de Tweede Kamer, Voortgangsrapportage Oorlogsgetroffenen en Herinnering WOII, 14 April 2021, pagina 13/15, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-20454-170.html>

139 Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, inclusie en participatie van Roma en Sinti, 30 september 2021, pagina 9/9, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-998839>

140 Summary Report, Swedish IHRA presidency, 2022: [International Conference on the Genocide of the Roma and Combating Antigypsyism – Research and Expert conference \(holocaustremembrance.com\)](https://www.holocaustremembrance.com)

141 Center for Policy Studies, CEU, Roma Civil Monitor (2017-2020): Nevepe Patrin, First Cycle of Reports, June 2018, <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-netherlands-2017-eprint-fin.pdf>, Second Cycle, Roma Utrecht Foundation, November 2018, Third Cycle, Mila van Burik, <https://cps.ceu.edu/article/2020-01-30/roma-civil-society-netherlands-must-first-do-no-harm-when-implementing-inclusion>, Georgieta Pintile for Nevepe and Roma Utrecht Foundation, March 2020, <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-netherlands-2018-eprint-fin-2.pdf>

142 Veertien Roma organisaties uit Nederland tekenen Open Letter to the European Council, to demand justice for Stanislav Tomáš, 29 June 2021, <https://ergonetwork.org/2021/06/open-letter-to-demand-justice-for-stanislav-tomas/>

143 Verkennend onderzoek naar de mogelijkheden voor een centrale belangenbehartiging, een inventarisatie naar meningen binnen de twee gemeenschappen, Verwey-Jonker instituut, maart 2020, <https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/verkennd-onderzoek-naar-centrale-belangenbehartiging-voor-roma-en-sinti-een-inventarisatie-naar-meningen-binnen-de-twee-gemeenschappen/>

Het begrip zelforganisatie in relatie tot Sinti en Roma

Het begrip zelforganisatie verwijst naar een fenomeen dat in de jaren '70 ontstond op het gebied van welzijn en zorg, in functie van het mobiliseren van eigen inbreng, versterking van eigen daadkracht en bewustzijn. In het algemeen werden patiënten, cliënten en slachtoffers (onder)handelende personen. Een 'minderhedenbeleid met behoud van eigen identiteit' eechoot nog enigszins na in het huidige beleid gericht op integratie en zelfbeschikking, met het verschil dat intermediairs, sleutelpersonen, rolmodellen en ambassadeurs à titre personnelle collectiviteit of gemeenschap vervangen. In die zin zijn ook Sinti en Roma - steevast voor een 'wij-volk' gehouden - steeds meer geïndividualiseerd geraakt in de naoorlogse samenleving en tegelijk 'superdivers' in moderne termen.

5.4. Roma Civil Monitor (RCM)

Een aantal zelforganisaties is vertegenwoordigd in de Nederlandse Roma Civil Monitor (RCM). In maart 2022 vond de eerste bijeenkomst plaats, met aanwezigen vanuit vijf zelforganisaties (Radio Patrin, Step-up4Youth, Zas Angle, Vereniging Sinti Roma Woonwagenbewoners en Roma Early Years Network) en gecoördineerd door Phiren Amenca (internationale Roma-netwerkorganisatie). Vanuit de RCM wordt de betrokkenheid van Roma en Roma-organisaties versterkt bij monitoring en evaluatie van beleid ten aanzien van de Nationale Roma-strategie (gericht op 2021-2025). Tijdens de eerste bijeenkomst kwam een grote behoefte aan uitbreiding van (uitwisselings)bijeenkomsten onder de 'Roma civil society' (Roma en Roma-organisaties) in Nederland naar voren, waarbij wordt gewerkt aan versterken van samenwerking. Phiren Amenca heeft toegezegd een 'capacity building plan' te leveren en te ondersteunen bij jaarlijkse RCM-bijeenkomsten tot 2025.^{144 145}

144 The Civil Society Coalition of the RCM for the Netherlands met in person, Phiren Amenca, maart 2022: [The Civil Society Coalition of the Roma Civil Monitor for the Netherlands met in person | Phiren Amenca](#)

145 Roma Civil Monitor 2021 – 2025: [Roma Civil Monitoring – Project v2](#)

Inmiddels is het eerste rapport (geschreven door onafhankelijk onderzoeker Georgeta Pintilie in samenwerking met Phiren Amenca) van het RCM en bijbehorende poster uitgebracht.^{146 147}

Conclusie

EU-lidstaten hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid om de levensomstandigheden en integratie van Sinti (sommige lidstaten) en Roma te verbeteren. Ook in Nederland is de positie van Sinti en Roma nog altijd achtergesteld (o.a. op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt) en is discriminatie (antiziganisme) nog veelvoorkomend. Sinds 2011 bestaat vanuit de Europese Commissie de opdracht aan lidstaten om een nationale strategie te hanteren voor de integratie van Roma. Inmiddels staan we aan het begin van een tweede tienjarentermijn (2021-2030), waarin naast de vier hoofdthema's uit het vorige kader (onderwijs, werkgelegenheid, gezondheid en huisvesting), vanuit de EU nu ook de thema's 'gelijkheid', 'inclusie' en 'participatie' zijn opgenomen (drie horizontale pijlers, de overige beleidssectoren doorkruisend).

Hieronder volgt een korte uiteenzetting van de inzet in Nederland ten aanzien van de nationale strategie:

- Continuering van de tweejaarlijkse Monitor Sociale Inclusie (SZW).
- Uitvoering van Flexibele Dialoogbijeentkomsten (SZW). Deze worden momenteel geëvalueerd, alvorens te continueren.
- Lopende pilot met inzet van Roma-intermediairs in zeven gemeenten (SZW).
- Inzet t.a.v. het generieke Actieplan arbeidsmarktdiscriminatie (2022-2025, werkagenda Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt (VIA) en (de wet uit 2018 voor) stimulering arbeidsmarktparticipatie (SZW).
- Inzet op antiziganisme; o.a. handreiking in 2022 voor gemeenten voor lokale aanpak antiziganisme (JenV, SZW, OCW)
- Subsidieregeling Participatie en Integratie van Sinti en Roma in Nederland (VWS), voortkomende uit overgebleven rechtsherstelgelden. Deze regeling is inmiddels afgelopen en in 2023 volgt dan ook géén nieuwe ronde voor inschrijving.
- Standaard generiek beleid is van toepassing op (mentale) gezondheid (Wmo, Zvw, Wlz) (VWS).
- Bekostigingsregeling voor scholen ten behoeve van leerlingen met een Sinti- of Roma-achtergrond (OCW).
- Financiële steun aan het project Landelijke ondersteuning Onderwijs aan Woonwagen-, Roma- en Sintikinderen (OWRS) (OCW).
- Inzet t.a.v. generieke OCW-agenda tegen discriminatie en racisme (OCW).

146 Rapport van het maatschappelijke middenveld over de kwaliteit van het nationale strategische kader voor gelijkheid, integratie en participatie van de Roma in Nederland, Coalitie van Organisaties Roma Civil Monitor 2021-2025, Brussel 2022: [RCM2-2022-C3-Netherlands-final_NL.pdf \(romacivilmonitoring.eu\)](#)

147 Poster behorende bij Civil Society Monitoring Report, 2022: [Poster-NL-1.jpg \(1050x1650\) \(romacivilmonitoring.eu\)](#)

- Betrokkenheid vanuit het CCV ten aanzien van jeugdzorg, multiproblematiek en mensenhandel (programma Samen tegen Mensenhandel) (JenV). Van 2011-2017 liep het programma 'Multiprobleemgezinnen met een Roma achtergrond'.
- Hantering van het beleidskader voor gemeenten en coöperaties aangaande standplaatsen voor woonwagens (sinds 2018, BZK).
- Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme van de NCDR (Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme) (BZK).

De beleidsmaatregelen genoemd in deze publicatie zijn gebaseerd op de situatie bij aanvang van 2023. Beleidsmaatregelen in het algemeen zijn dynamisch en doorlopend aan verandering onderhevig.

Verder lezen?

- Meer over verschillende groepen Sinti en Roma en geschiedenis: het boek 'En men noemde hen Zigeuners...' van Leo Lucassen (Amsterdam/Den Haag 1990 IISG/SDU ISBN 90 6861 055 4)
- Meer over de vervolging van Sinti en Roma in de Tweede Wereldoorlog: de publicatie 'Vervolging van zigeuners in Nederland 1940-1945' van Ben Sijes (1979, Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie)
- Meer over naoorlogse ervaringen van Sinti en Roma in Nederland: 'Van het schooien om brood tot het eisen van respect', door Paul Öfner en Marcia Rooker (2001), in Mensenheugenis van de Stichting Onderzoek Terugkeer en Opvang, Amsterdam, ISBN 90 351 2370 0
- Meer over de Generaal Pardon groep: het boek 'Ongewenste vreemdelingen' van Wim Willems en Leo Lucassen (Den Haag 1990 SDU ISBN 90 12 06957 2).
- Filmaker Bob Entrop maakte diverse documentaires (online te zien via Vimeo) over het leven van Sinti en Roma in Nederland. In deze films wordt ook discriminatieproblematiek belicht. SOL FILMproducties. Zie ook dit KIS artikel, 2017: [Nieuwe Sinti en Roma-film van Bob Entrop](#)
- Het proefschrift 'Wegbereiders, Roma en Sinti in Nederland en Tsjechië over het profijt van onderwijs, 1950-2020', Anita van der Hulst, 2022, [Wegbereiders \(verloren.nl\)](#)
- Meer over reizigers: 'Kooplui, Kermisklanten en andere woonwagenbewoners' van Annemarie Cottaar (1996). Amsterdam, Het Spinhuis, ISBN 90 5589 027 8

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid

Auteurs: Daphne van Eden, Bard Briels en Peter Jorna

Eindredactie: Imre van den Dop

Vormgeving: ontwerpburo suggestie & illusie

Uitgave: Kennisplatform Inclusief Samenleven

p/a Giessenplein 59C,

3522 KE, Utrecht

T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van Kennisplatform Inclusief Samenleven:
www.kis.nl.

© Kennisplatform Inclusief Samenleven, Utrecht 2023

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Movisie. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with Movisie. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

